

Projecte de Llei de Memòria Democràtica de Catalunya

NÚRIA ARMENTANO I OLLER. Doctora en Antropologia Biològica i arqueòloga (UAB).

En aquest intent d'actualització de la Llei es valora molt positivament que s'unifiqui la legislació dispersa en un únic text, i que hi hagi la consciència que han passat més de 20 anys des de les primeres exhumacions, i per tant els professionals tenim un background i experiència que no teníem abans i que podem aplicar en el futur. També és important prendre consciència que ni la societat ni les necessitats són les mateixes que fa 25 anys.

Es comenten només alguns articles del Títol IV.

Article 26, sobre *les actuacions de localització, recuperació i identificació de persones desaparegudes*, al **punt 1** parla que els treballs es duren a terme d'acord amb el que estableixen els "protocols elaborats"... compte amb aquests protocols, si s'han de revisar, i compte després a tenir estratègies per fer que es segueixin, perquè actualment el sistema de concurs públic, amb empreses d'arqueologia, no contempla que es puguin seguir segons quins protocols... al meu entendre aquí La llei hauria de ser més explícita, i seguir apostant per una interdisciplinarietat real per tirar endavant aquestes tasques de recuperació i estudi de les restes, on hi hagi el treball i la visió d'arqueòlegs/historiadors, antropòlegs físics i antropòlegs forenses. Fa 20 anys no hi havia ni el grau d'Arqueologia (era la carrera d'Història), ni el màster d'Antropologia Biològica. Cal integrar d'una manera més clara aquestes especialitats, que són les que poden fer i fem aquesta feina exitosament. I tenir els mecanismes per a poder fer-ne el seguiment.

He trobat a faltar, per altra banda, una argumentació o detall més "sincer" o real sobre qui o què realment fa decidir quina fossa o a quin indret s'actua, i perquè en cada moment. **El punt 2 de l'article 26** diu que *les actuacions s'emprenen tenint en compte el resultat de les actuacions de localització dutes a terme i la seva viabilitat tècnica i econòmica*. Amb aquests 20 anys hem vist que també hi juga un paper important la politització de segons quins casos, de l'actuació a segons quins indrets del territori, les perspectives d'èxit, el número de restes... Potser simplement a la Llei no cal que s'especifiqui com s'emprenen les actuacions.

Amb aquests 20 anys, hem anat aprenent que no només hi ha restes de víctimes en fosses, sinó que també n'hi ha escampades als marges de camins, a camps de conreu, a boscos, víctimes que mai no van ser enterrades, ni inhumades... i per tant estan en unes condicions molt limitades, molt fragmentades, disperses... els especialistes parlem de restes en superfície, desarticulades... ens agradi o no, un volum destacat de restes són així a Catalunya. I aquesta feina també l'hem de fer, aquestes restes també s'han de cuidar, perquè igualment són les restes de persones que van lluitar i morir durant la nostra última guerra. Quan al **punt 9 de l'article 26** es parla de dignitat, també va per aquestes restes, entenc. Cal seguir la feina de les recollides de restes en superfície, com les recents que hem estat tirant endavant al Mas de la Pila a les terres de l'Ebre... no pot ser que hi hagi restes dels morts disperses pel territori de Catalunya! És o hauria de ser, al meu entendre, una prioritat.... i estaria bé que se'n parlés a la Llei. Malgrat que no sabem qui són, no podem tenir tot el cos, difícilment es poden identificar... són també importants, i no es parla d'aquestes restes, o no ho he trobat, i són una realitat important que tenim.

Caldria també, al meu entendre, que en algun punt de l'**article 26** quan s'esmenta la relació amb el Patrimoni Cultural es parlés de la cooperació/ajuda/comunicació entre Departaments de la Generalitat; és fonamental que estigui regulat com actuar davant d'una troballa de restes fortuïta... ens hem trobat que algun cas arqueològic passa per cas de la guerra civil, i al revés, i fins i tot algun cas de la guerra o arqueològic, passa com a cas forense!! Cal una relació entre organismes, i entre departaments, que caldria regular, perquè des del principi de la troballa, de qualsevol troballa de restes humanes -ja siguin de context arqueològic, de context de la guerra civil o la dictadura, o de context forense- siguin tractades seguint els protocols i personal que requereix cada cas. No és fàcil, en segons quin cas, determinar la naturalesa de les restes... i qui se'n fa càrrec.

Continuant amb el que detalla el **punt 9 de l'article 26**, diu que *cal respectar en tot moment el dret a la intimitat, dignitat...* aspecte que em sembla molt bé que s'expliciti d'una manera clara. I que sens dubte ens farà repensar als professionals, i mitjans de comunicació, com expliquem i mostrem les troballes i identifications sense abusar de certes imatges que vulneren aquesta intimitat i dignitat.

Article 29, Sobre el tractament i identificació de restes recuperades, només es parla de la identificació genètica. En antropologia forense hi ha altres maneres vàlides de tirar endavant una identificació... parlem de caràcters individualitzadors, dentals o esquelètics, que sovint ens posen sobre la pista de la persona que estem buscant... sense la genètica. Recordo el recent cas del sr. Cipriano Martos, que els antropòlegs sabíem que tenia una lesió a l'espatlla *antemortem* (perquè ho havien explicat els familiars), sabíem també que les restes tindrien les lesions d'autòpsia completa amb obertura de crani i tòrax (perquè teníem l'informe d'autòpsia), i coneixíem les variables d'edat i sexe de la persona desapareguda... Crec que la Llei podria ser més explícita quan parla dels estudis i les identifications, és a dir, cal un estudi integral, històric i arqueològic que ens dona el context, i antropològic exhaustiu, que busqui aquest tipus de caràcters individualitzadors. Després al **punt 2 de l'article 29**, ja es diu que *es realitzarà l'estudi genètic, només si s'escau...* bé, per tant vol dir que cal un estudi antropològic no genètic primer, també... caldria reformular-ho al meu entendre... posant en valor tot l'estudi antropològic, no només el genètic (entre d'altres coses perquè a vegades no s'amplifica l'adn, no tenim resultats genètics...).

En aquest sentit destacar que amb la recuperació i estudi de restes, no només identifiquem amb noms i cognoms i facilitem el retorn als familiars... sinó que també els estudis antropològics permeten detectar malalties/anomalies que ens parlen de l'individu en concret però també de les condicions i circumstàncies d'aquestes persones durant la seva vida en general, i per tant són dades igualment imprescindibles per abordar l'estudi d'aquests períodes històrics des d'una vessant molt humana... Seria just que la Llei recollís també la importància, més enllà de la identificació individual concreta, dels estudis antropològics que s'estan fent per al coneixement de la història de Catalunya, i les conseqüències de la guerra... i això aniria en la línia del **Títol II relatiu al dret a la veritat, sobre l'impuls de les investigacions necessàries i Títol III sobre el dret a la justícia**.

Seguint amb l'**article 29**, al **tercer punt**, indica que *les restes humanes que hagin estat traslladades i no siguin reclamades, han de ser inhumades en el cementiri corresponent al terme municipal en què es van trobar...* rectificaria que les restes humanes que hagin estat no traslladades, sinó, estudiades, i que s'inhumin en espais sempre accessibles, sempre codificades i de manera que no es perdi aquesta informació de referència per si mai cal recuperar-les perquè se n'ha trobat un possible familiar, o cal repetir analítiques. Per tant,

potser cal ser més explícits amb com es re-inhuma i de quina manera es cuida aquest tema... són aspectes importants, i queden difusos.

L'article 31 parla del *comitè Tècnic Assessor*. Parla dels components integrants... A l'**apartat b)** es diu que *cal que hi hagi 5 persones professionals o acadèmiques de prestigi reconegut...* Seria interessant, al meu entendre, que realment hi hagi professionals en actiu en aquest comitè tècnic, persones que saben què significa realment estar a peu de fossa, i entenen més que ningú les dificultats i circumstàncies de cada cas... més que cap altra membre. Per altra banda, m'agradaria que aquest comitè tingués alguna funció de "control" o verificació de les tasques que s'estan fent, i corregir, si cal, la feina.

AFEGEIXO,

Amb aquests 20 anys de feina els antropòlegs i arqueòlegs hem après que hi ha una part de desapareguts i víctimes que NO trobarem ja mai. Acceptar aquesta limitació, i ser capaços de transmetre-ho a la societat és un repte... és a dir, hi ha una part d'aquests morts, de víctimes, que no podrem trobar. I no té a veure amb recursos econòmics, o qüestions polítiques. Fa 20 anys, això no ho sabíem, o no n'érem conscients... ara ja sí, potser a la Llei caldria reconèixer aquesta limitació i realitat.

I si bé n'hi ha una part que no trobarem mai, i que no podrem retornar, també hi ha una sèrie de restes que no tenen nom, que trobem i recuperem i que ningú no busca ni reclama. Trobo a faltar a la Llei un reconeixement més explícit i contundent cap a aquelles víctimes que no tenen nom, que ningú no busca ni reclamarà ja mai més. Al laboratori hi ha restes esquelètiques de nois molt joves, nois que es van veure obligats a participar a la guerra, i que van morir sense descendència... eren molt joves! No hi ha retorn possible i l'única reparació, si és que se'n pot dir així, és el record i reconeixement. Si bé és cert que a l'**article 14 del capítol I** s'amplia la definició de víctima... i al **punt 3** detalla que han de tenir un *paper preponderant les persones mortes o desaparegudes com a combatents en la guerra civil o a causa de bombardejos...* (em refereixo a l'ítem A i B, molt correcte) i l'últim ítem (em refereixo a l'ítem S) fa referència als familiars d'aquests assassinats i desapareguts, SI BÉ ÉS CERT QUE HI HA AQUEST ESMENT A L'ARTICLE 14, POTSER de la mateixa manera que al **punt 4 de l'article 16 sobre els actes de reconeixement i homenatge** s'especifica el paper actiu de les dones, o al **punt 3** el paper dels ciutadans a camps de concentració... etc... i altres, es podria especificar aquestes víctimes, que són els grans oblidats, i per tant doblement víctimes.